

2. Д'яков А.С. Основы терминотворения: семантические та социолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
3. Наконечна Г. В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення / Г.В. Наконечна. — Львів : Кальварія, 1999. — 110 с.
4. Панько Т.І. Українське термінознавство / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.

В статті рассмотрені терміни військово-інженерної сфери, образовані синтаксическим способом, определены их семантические и синтаксические особенности, компонентный состав, наиболее продуктивные синтаксические модели, выяснены факторы, формирующие семантическую и структурную целостность.

Ключевые слова: военно-инженерные термины, терминосистема, синтаксический способ терминообразования, терминологические модели, аналитические термины.

In the article the term military engineering industry, formed syntactic method defined their semantic and syntactic features, composition, the most productive syntactic patterns found factors that form the semantic and structural integrity.

Keywords: military-engineering terms, terminological, syntactic way of terminology, wordforming model, analytical terms.

УДК 811.161.2'373.46

О.Т. Жукова

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті встановлено часові межі формування залізничної термінології української мови; охарактеризовано особливості становлення і розвитку української терміносистеми залізничної галузі; визначено ступінь термінографічного опрацювання залізничної лексики у різні періоди її розвитку.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема залізничної галузі, термінологічний словник.

Термінологія є важливою складовою літературної мови, тому для сучасної лінгвістики значний інтерес становлять як загальнотеоретичні термінознавчі проблеми, так і вивчення семантики та структури терміносистем, закономірностей термінотворення, упорядкування термінів окремих галузей науки й техніки. Зважаючи на нескінченність розвитку процесу пізнання, появу нових термінів на позначення об'єктивної реальності, термінологічна робота вимагає постійного перегляду термінолексики для забезпечення відповідності між науковими поняттями і термінами на їх позначення, з'ясування продуктивних моделей термінотворення тощо.

Вітчизняне мовознавство має низку ґрунтовних досліджень, присвячених вивченню теоретичних питань термінології [див. праці В. П. Даниленко, В. Л. Іващенко, Т. Р. Кияка, А. В. Крижанівської, Т. І. Панько, Л. О. Симоненко та ін.] та окремих галузевих систем термінів української мови. Описом, мовознавчим аналізом, загальним удосконаленням й уніфікацією науково-технічної термінології займалися Л. В. Козак (електротехніка), Н. К. Ктитарова (металургійна промисловість), О. Г. Литвин, О. А. Литвинко (машинобудування), О. І. Южакова (холодильна техніка), С. М. Дорошенко (нафтогазова промисловість) та ін.

Частково виступала об'єктом лінгвістичного аналізу українських науковців транспортна термінологія, зокрема, досліджувалися структурні та семантичні параметри російської авіаційної терміносистеми на прикладі одного з її термінополів (М. М. Бондарчук) і калькування як способу поповнення авіаційної термінології сучасної перської мови (А. А. Романченко). Н. В. Нікуліна вивчала становлення української терміносистеми автомобілебудування та ремонту транспортних засобів. Термінологія залізничного транспорту виступала об'єктом лінгвістичного аналізу в окремих аспектах на матеріалі різних мов у працях російських лінгвістів. Серед таких праць – робота Л. А. Чернишової «Антрополінгвістичні аспекти сучасної галузевої термінології», у якій проаналізовано термінологію залізничного транспорту російської та англійської мов у порівняльному аспекті, і дисертаційна робота С. Д. Ледаєвої, присвячена історії залізничної лексики російської мови XIX століття.

Українська термінолексика залізничного транспорту ще не підлягала вивченню. Зважаючи на науково-технічний прогрес у галузі залізничного транспорту та зростання ділових контактів у цій сфері людської діяльності, дослідження залізничної термінології набуває зараз особливого значення. Вивчення процесу становлення й розвитку термінології залізничного транспорту створить підвалини для аналізу сучасного стану терміносистеми та визначення теоретичних засад її формування в подальшому.

У процесі вивчення будь-якої термінологічної системи важливим є дослідження її формування. «Термінологія, – як зазначає І. Огієнко, – не повстає відразу, а звичайно витворюється самим життям упродовж віків духовного життя, потребує традиції для свого усталення» [9, 51].

Метою статті є простежити процес формування і розвитку термінології залізничної галузі на матеріалі лексикографічних праць, а саме: визначити періоди розвитку залізничної термінології,

проаналізувати стан лексикографічного опису залізничної термінології у перекладних загальномовних і галузевих словниках та частково розглянути особливості термінотворення і терміновживання в окремі періоди розвитку термінології залізничної галузі.

Часом виникнення залізниць вважають 1825 рік, коли в Англії була побудована перша в світі залізниця загального користування. Передумовами цієї події були застосування чавунних рейок (із середини XVIII ст.), конструювання в кінці XVIII ст. Джеймсом Уаттом парової машини та на початку XIX ст. Джорджем Стефенсоном – паровозу. Будівництво залізниць на території України розпочинається з 60-х рр. XIX ст. Розвиток і становлення залізничної галузі й науки про неї потребували вироблення спеціальної термінології. Зважаючи на те, що поява залізниць є невід’ємною частиною загального науково-технічного прогресу, доцільно розглядати етапи становлення української залізничної термінології у контексті розвитку української науково-технічної термінології вцілому.

Існують різні погляди на періодизацію розвитку української термінології [див. праці Л. О. Симоненко, Л. О. Туровської, Ф. А. Циткіної та ін.]. Зважаючи на наявність лексикографічного матеріалу, який репрезентує формування терміносистеми залізничної галузі, у дослідженні етапів становлення і розвитку термінології залізничного транспорту спираємося на періодизацію, запропоновану Г. Наконечною [8, 83], яка виділяє п’ять періодів: I період – 1848 – 1917 рр.; II період – 1917 – 1921 рр.; III період – 1921 – 1933 рр.; IV період – 1933 – 1990 рр.; V період – 1990 р. – і далі.

Для *першого періоду* (1848 – 1917 рр.) характерний процес накопичення термінологічної лексики. Фахова технічна література залізничної галузі в цей період друкувалася російською мовою, а українські залізничні терміни фіксувалися переважно в перекладних лексикографічних працях. Перші кроки на шляху впорядкування української наукової термінології пов’язані з виходом у 1861 році статті М. Левченка «Замѣтка о русинской терминологіи» в журналі «Основа». Автор проводив думку, що наукові терміни слід створювати в дусі народної мови для того, щоб вони були зрозумілими самому народові, а також уникати складних для вимови іншомовних слів. У невеликому термінологічному словнику до російських залізничних термінів, представлених іншомовними запозиченнями, М. Левченко запропонував такі українські відповідники: *автоматъ* (фр. *automate* (Етимологічний словник української мови, далі – ЕСУМ Т. I, 43)) – *саморухъ*; *баластъ* (гол. *ballast* (ЕСУМ Т. I, 125)) – *тяжъ*; *блокъ* (нім. *Block*, гол. *blok* (ЕСУМ Т. I, 211)) – *вертіло*; *механикъ* (нім. *Mechanik* (ЕСУМ Т. III, 454)) – *силодій*; *машина* (фр. *machine* (ЕСУМ Т. III, 424)) – *строй* (пор. із чес., слов. *stroj* – «машина» (ЕСУМ Т. V, 448)) (Левченко) тощо.

Частково залізнична термінологія наведена у «Малоруско-німецькому словарі» Є. Желехівського і С. Недільського, при укладанні якого застосовувався фонетичний правопис (Желеховский Т I): *желізняця*, *желізничий*; *машиніст*, *машинник* та ін. Загальноновживане слово *полотно* набуло спеціалізованого значення «залізнична лінія» (*Eisenbahnstrecke*). На позначення поняття «вагон» використовувалися слова *берлин*, *фургон*, *шарабан* як поширені найменування сухопутних гужових транспортних засобів, які «досить вільно використовуються в контекстах із залізничною тематикою» [6, 204]. Слово *паровик* використовується на позначення: 1) парова машина (*Dampfmaschine*); 2) паровий котел (*Dampfkessel*); 3) парохід (*Dampfschiff*); *паровіз* – рухома парова машина, парова машина (*Locomotive, Dampfmaschine, Dampfwagen*); *парострій* – парова машина (*Dampfmaschine*) (Желеховский Т II, 602). У словнику П. Білецького-Носенка, укладеному в кінці 30-х – на початку 40-х років XIX ст., зафіксовані такі значення лексеми *поїздъ*: «1) загальна назва всяких дорогих карет, колясок тощо; 2) зібрання весільних гостей, які їдуть; 3) зібрання багатих вершників (кавалькада)» (Білецький-Носенко, 289). Розширення семантики слова *поїзд* доповнюється поняттям «склад залізничних вагонів», яке в «Малоруско-німецькому словарі» відповідає семантичному об’єму німецького терміна *Zug* (рух, хода, упряжка) (Желеховский Т II, 683).

У 1893 – 1898 рр. вийшов «Словник російсько-український» М. Уманця і А. Спілки. За його основу було взято словник М. Левченка «Опытъ русско-украинского словаря» 1874 року та додатки до нього, також долучався матеріал, зібраний за «двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорської Русі» [12, IV]. У словнику вміщено й термінологіку залізничної галузі та пов’язаних із нею сфер діяльності таких лексико-семантичних груп: назви професій: *котельникъ* – *котляр* (Уманець Т II, 41); *машиністъ* – *машиніста* (пор. пол. *tachinista*), *машиністий*, *машинник* (Уманець Т II, 95); назви машин: *локомотивъ* – *паровіз*, *машина* (Уманець Т II, 77); *паровозъ* – *паровіз*, *машина парова* (Уманець Т III, 6); назви приладів та їхніх частин: *клапанъ* – *хлипавка*, *хлипок*, *хлипець*, *кляпка* (Уманець Т II, 17); *насосъ* – *смок*, *смоковик*, *водотяг* (Уманець Т II, 167); *подшипникъ* – *підшипник* (Уманець Т III, 78); *приборъ* – *пристрой*, *начиння*, *струмент* (Уманець Т III, 159); *тормазъ* – *гальма*, *гальмо* (Уманець Т IV, 199); назви нижньої будови шляху: *коля* – *колія* (Уманець Т II, 26); *насыть* – *насин*, *висип* (Уманець Т II, 170); *рельсы* – *рельси*, *колія*, *шини* (Уманець Т IV, 236). Про стан неупорядкованості тогочасної залізничної термінології свідчить активне використання синонімічних назв на позначення понять, що характерно для початкового етапу становлення термінологій.

Загалом, розвиток технічної термінології цього періоду, зокрема транспортної, знаходився на невисокому рівні, оскільки «наукова література, крім гуманітарної, українською мовою публікувалася нерегулярно, а з деяких спеціальностей, зокрема технічних, вона майже не видавалася» [5, 6].

Другий період розвитку залізничної термінології (1917 – 1921 рр.) пов'язаний із розширенням наукового функціонування української мови. Проголошення Української Народної Республіки у 1917 р. закріплює за українською мовою статус офіційної мови і термінотворчість знову набуває актуальності. Окремої уваги заслуговує процес українізації Міністерства Шляхів. Для впровадження державної мови у відповідних інституціях очільником міністерства Б. Бутенком було видано «Наказ про українізацію Міністерства Шляхів» від 17 травня 1918 р. [11, 6]. У липні того ж року спеціальним наказом було створено «Термінологічну комісію» на правах департаменту, що мало на меті сприяти опануванню фахової української мови працівниками відповідних установ. Результатом роботи комісії стало видання «Термінологічного збірника Міністерства Шляхів», у якому крім термінологічного матеріалу подавалися зразки ведення документації, обов'язкові для виконання. Окремо було видано «Московсько-Український термінологічний словник» та «Українсько-Московський термінологічний словник», у яких українськомовна частина реєстру почасти була представлена застарілими словами, діалектизмами, загальнономовними словами на позначення термінів і новотворами, пор.: *багаж – багул, балласт – савур, блок – скраколь, болт – шруба, буфер – відпружина, гайка – мутра, золотник – човник, подшипник – порплиця, пост – чата, поезд – валка, курьерский поезд – блискавична валка, талон – близець, трос – линва, труба – ціва, дуда, циліндр – вібло, шпала – злежень* тощо (Московсько-Український термінологічний словник).

Третій період (1921 – 1933 рр.) небезпідставно вважається періодом розквіту української термінології. У 1921 р. було створено Інститут української наукової мови (далі – ІУНМ), який пізніше видав цілий ряд термінологічних перекладних словників-проектів і серед них один загальнотехнічний, що мав на меті уніфікувати міжгалузеву термінологію [10, 31]. У 1926 р. виходить друком «Словник технічної термінології» (з російським покажчиком) М. і Л. Дарморосів, робота над яким почалася в 1919 році. Слова відбиралися з тогочасних словників (Б. Грінченка, М. Уманця і А. Спілки, І. Іваницького і Ф. Шумлянського, Є. Тимченка) та під час наукових експедицій до різних куточків України з метою записів народної термінології. При перекладі термінів використовувалися власне українські слова (*валниця – подшипник, двигун – двигатель, динамометр – силомір, повіть паротягов – сарай паровозний, прилад – прибор* тощо) або ж подавалися іншомовні конструкції (*рефлектор, турбіна* й под.). У словнику окрім термінів-слів зафіксовано атрибутивні словосполучення, у яких родова ознака співвідноситься із видовою: *вагон – вантажний, гальмовий, колішениий, мягкомебельовий, панцерований, пасажирський, псований, сапетний, снігоочисний, твердомебельовий; пара – вироблена, водяна, волога, мокра, додаткова, перегріта, насичена суха, великого тиску, малого тиску* та ін. Родо-видові відношення також представлені лексемами, вираженими об'єднанням в одне ціле двох слів (наприклад, *вагон-платформа, вагон-тепляр, вагон-холодник* (Дарморос)). Подібні терміни є кальками іншомовних залізничних термінів. Так, українська лексема *вагон-платформа* побудована відповідно до англійської *platform-car* тощо.

У «Російсько-українському транспортному словнику» 1926 р. (Журковський) знаходимо термінологічні одиниці, які не було зафіксовано у словнику М. і Л. Дарморосів: *вагон – ариштантський, багажесвий, військовий, строкового повернення, вентиляційний, навантажений, твердий, здоровий, ізометричний, критий, салоновий, службовий, санітарний, спальний, на худобу, вагон-книгозбірня, вагон-кухня; поїзд – агрономичний, баластовий, військовий, дачний, дров'яний, кур'єрський, пробний, пасажирський, поштовий, збірний, швидкий, вантажний, трудовий, господарський, екстрений*. Характерною є тенденція до використання скорочених назв на позначення термінів: *бандажепрокатный завод – бандажся, вагоностроительный завод – вагонобудівельня* тощо. Слова російської частини реєстру словника перекладаються як питомими українськими назвами (*золотник – розподільник*), так і відповідниками з російської мови (*билет – квиток, білет*), які подаються паралельно з ними, або ж інтернаціональний термін перекладається іншомовним запозиченням, до якого може додаватися український відповідник (*манометр – манометр, тискомір*).

У 1928 р. вийшов «Словник технічної термінології (загальний)» за редакцією І. Шелудька і Т. Садовського, українськомовна частина реєстру якого створювалася з використанням матеріалів лексикографічних праць із 1902 р. до кінця 20-х рр XIX ст. До запозичених термінів у словнику підібрано українські відповідники на зразок: *фильтр – цідило, цапфа – чіп, шлак – жузель*. Міжнародні терміни отримали мовну транскрипцію, виходячи з мови їхнього походження: *манометр – манометер; километр – кілометер* та ін. (Шелудько Т Х). До іншомовних термінів російського реєстру в багатьох випадках додано новотвори, як от: *кабель – жильник; конрт-рельс – прирейка*. Іноді на позначення технічного терміна подано слова побутової лексики: *кнопка (електр.) – гудзик* (Горещький).

З 1928 р. Інститут почав видавати «Вісник ІУНМ», у першому випуску якого була вміщена «Інструкція для укладання словників ІУНМ». У параграфі 5 інструкції [2] указувалося на необхідність творення нових термінів на основі питомих кореневих основ із використанням відповідних афіксів для надання новотвору того значення, якого немає для потрібного наукового поняття. Іншомовні запозичення мали відповідати вимові та граматичному роду слів мови-джерела (наприклад, у «Словнику технічної термінології» І. Шелудька і Т. Садовського (1928 р.) українською мовою слово *станція* перекладається як *стація* відповідно до англ. station).

Серія словників технічної галузі мала статус проектів. Словники укладалися в порівняно невеликий проміжок часу, зважаючи на необхідність найшвидше ознайомити громадськість із українською мовою техніки, на меті була не стандартизація термінів, а пропонування їх на обговорення широкому колу фахівців технічної галузі. Технічний відділ ІУНМ розраховував на широке обговорення проектів словників, зауваження щодо їх змісту, добору відповідників із української та російської мов, принципу укладання словників, які б сприяли удосконаленню. Також підкреслювалася доцільність конкретних пропозицій, які відділ мав на меті враховувати при створенні подальших лексикографічних видань [13].

Наступні лексикографічні видання («Практичний словник виробничої термінології» (І. Шелудько, 1931 р.) та «Словник транспортної термінології: Проект» (1932 р.)) продовжили традицію використання питомих українських слів на позначення термінів технічної галузі.

На Західній Україні на той час термінологічна робота ускладнювалась антиукраїнською політикою Румунії та Польщі, через що видання словників відбувалося за кордоном. Серед видань, які вийшли друком у 1930-х роках у Берліні, слід назвати «Німецько-український технічний словник» А. Жуковського і З. Кузеля.

Четвертий період (1933 – 1990 рр.) розвитку залізничної термінології відбувався у русифікаційному руслі. У 1933 р. було ухвалено «Резолюцію Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології», у якій вказувалося на потребу розгорнути роботу щодо викриття і викорінення так званих «націоналістичних викривлень на мовній ділянці» – переглянути словники, внести зміни в правопис тощо. Окремий пункт резолюції містив принципи, за якими пропонувалося будувати роботу над словником перекладного типу (російсько-українського), а саме: уникати в українській частині словника штучних та вигаданих слів, не обминати спільних для обох мов слів, зокрема інтернаціоналізмів тощо [4, 194].

Для коригування виданих раніше термінологічних словників відповідно до ідеологічних вимог того часу була укладена серія термінологічних бюлетнів. На сторінках Виробничого термінологічного бюлетня № 5 (далі – ВТБ) нищівної критики зазнав «Практичний словник виробничої термінології» (Шелудько). Близько половини українських терміноодиниць, уміщених у словнику, орієнтовані на російську термінологію: *вагоноскладальня – цех вагоноскладальний, рейковальцювальня – завод рейкопрокатний, паротяг – паровоз, теплотяг – тепловоз, електротяг – електровоз, електрорушій – електродвигун, вальниця – підшипник, вилиця – стрілка, злежень – шпала, прирейка – контр-рейка, смок – насос, сувак – золотник, гаслування – сигналізація* тощо (ВТБ). Такі заходи призвели до звуження функціонування питомих українських термінів, оскільки термінологія бюлетеня «лягла в основу термінологічного мововжитку в УРСР» [3, 27].

У 1961 р. п'ятнадцятитисячним тиражем вийшов «Російсько-український технічний словник», який вміщував близько 80 тисяч термінів. У передмові вказується, що словник є першою спробою зібрати й упорядкувати найпоширенішу й найуживанішу тогочасну українську термінологію з основних галузей промисловості й народного господарства. Джерельною базою для українськомовної частини реєстру послужили українські підручники з різних галузей науки і техніки, наукові статті, монографії, перекладні словники АН УРСР тощо [7, III].

Кінець 1961 р. ознаменувався проголошенням політики «злиття націй» та «росіянізації», унаслідок чого українська термінологія остаточно відійшла від своєї національної основи.

П'ятий період у розвитку залізничної термінології (90-ті рр. ХХ ст. – наш час) відображає активізацію термінотворчої та термінологічної діяльності. Розпочинається активна робота над укладанням термінологічних словників залізничної галузі. У 1997 році виходить ґрунтовний «Українсько-російський словник для працівників залізничного транспорту», укладачами якого стали Г. П. Величко та О. М. Величко, у якому зібрано понад 17 тисяч термінів і термінологічних словосполучень. При укладанні словника враховувалася багатопрофільність залізничної галузі, що охоплює різні спеціальності: будівництво залізниць, автоматику й автоматизацію на транспорті, вагони, локомотиви, організацію перевезень тощо. Того ж року було надруковано «Російсько-український словник залізничних термінів» (укладачі – Л. П. Ватуля і В. С. Фоменко). У 2000 році словник було перевидано. Алфавітна частина лексикографічної праці містить понад 15 тисяч слів і словосполучень. У словнику представлений матеріал, що добирався з

метою «якнайширше охопити сучасну галузеву лексику та фразеологію, а також створити правописний довідник» [1, 3]. Ці видання є фактично першими спробами систематизувати найуживанішу українську спеціальну лексику залізничної галузі.

З початку 2000-х рр. на базі галузевих вищих навчальних закладів продовжується робота з укладання перекладних словників, більшість із яких є вузькоспеціалізованими. Прогрес залізничної галузі, зростання міжмовних контактів зумовлюють необхідність появи лексикографічних праць із залученням мов міжнародного спілкування. Так, у 2004 році у Львові виходить серія словників укладача Т. О. Шаргун, а саме: «Короткий англо-українсько-російський та російсько-українсько-англійський словник залізничних термінів (для спеціальності «Рухомий склад»)), «Короткий англо-українсько-російський та російсько-українсько-англійський словник залізничних термінів (для спеціальності «Електричний транспорт»)), «Короткий українсько-англійський словник залізничних термінів (для спеціальності «Електричний транспорт»)). У 2008 році було видано «Англо-український словник залізничних термінів» для студентів вищих технічних навчальних закладів А. А. Калити та ін. Із вузькоспеціалізованих російсько-українських залізничних словників у Дніпропетровську в 2005 році було надруковано малим тиражем «Російсько-український термінологічний словник: Вагони та вагонне господарство. Локомотиви», який уклали Б. Є. Боднар, О. О. Бочарова та В. В. Колбун. Словник містить близько чотирьох тисяч найбільш уживаних і розповсюджених термінів.

Позитивною рисою у становленні галузевих термінологій є створення державних стандартів на терміни та визначення. Для галузі залізничного транспорту створено близько тридцяти Держстандартів України, матеріалом яких послуговуються для укладання словників.

Отже, формування української термінології залізничної галузі зумовлене екстра-лінгвістичними та інтралінгвістичними чинниками. Особливо плідними в історії розвитку залізничної терміносистеми є періоди 1921–1933 рр. і від 1990-х рр. до сьогодні. Вони характеризуються розширенням функціонування української мови й посиленням термінологічної і, відповідно, лексикографічної роботи, що сприяє виробленню системності української залізничної термінології.

Сучасний етап розвитку термінології залізничного транспорту висуває на перший план проблеми, пов'язані з нормалізацією і стандартизацією термінології залізничної галузі, визначенням шляхів подальшого поповнення цієї фахової терміносистеми. Таке завдання вимагає спільної роботи термінологів та фахівців залізничного транспорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ватуля Л. П. Російсько-український словник залізничних термінів / Л. П. Ватуля, В. С. Фоменко [за ред. Ю. В. Соболева]. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Транспорт України, 2000. – 484 с.
2. Інструкція для складання словників // Вісник Інституту української наукової мови. – 1928. – [вип. I.]. – С. 66–72.
3. Вовк А. Термінологічні проблеми кібернетики. Наукова мова і політика : 55 років української термінології в УРСР. Загальний образ / А. Вовк // Науково-технічне слово. – 1995. – № 1. – С. 25–30.
4. Горещкий П. Й. Історія Української лексикографії / П. Й. Горещкий. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 244 с.
5. Крижанівська А. В. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. В. Крижанівська. – К. : Наукова думка, 1984. – 196 с.
6. Ледяева С. Д. История железнодорожной лексики в русском языке XIX в. : дисс. ... доктора филол. наук / Ледяева Серафима Даниловна. – Казань, 1973. – 552 с.
7. Русско-украинский технический словарь / [сост. : Н. М. Матийко, А. М. Матийко, Н. С. Родзевич, Г. М. Гнатюк, А. М. Матвиенко]. – К. : Государственное издательство технической литературы УССР, 1961. – 648 с.
8. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення / Г. Наконечна. – Львів : Кальварія, 1999. – 110 с.
9. Огієнко І. Інститут Української Наукової Мови в Києві / І. Огієнко // Рідна мова. – 1933. – Ч. 2. – С. 50–56.
10. Панько Т. І. Українське термінознавство: Підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
11. Термінологічний збірник Міністерства Шляхів. Ч. № 1. – К. : Друкарня Міністерства Шляхів, 1918. – 64 с.
12. Словарь російсько-український. Т. I (А–К). / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1893. – 338 с.
13. Шелудько І. Словник технічної термінології (загальний). (Проект) / І. Шелудько, Т. Садовський. – К. : ДВУ, 1928. – 588 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Білецький-Носенко – Білецький-Носенко П. Словник української мови / П. Білецький-Носенко. – К. : Наукова думка, 1966. – 422 с.
- ВТБ – Виробничий термінологічний бюлетень № 5. ВУАН. Ін-т мовознавства. – К. : Вид-во ВУАН, 1935. – 79 с.
- Горещкий – Горещкий П. Й. Історія Української лексикографії / П. Й. Горещкий. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 244 с.
- Дарморос – Дарморос М. Словник технічної термінології (з російським покажчиком) / М. Дарморос, Л. Драморос. – К. : Вид-во «Горно», 1926. – 292 с.
- ЕСУМ Т. I – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – Т. 1 : А–Г / укл. Р. В. Болдирев та ін. – К. : Наукова думка, 1982. – 632 с.
- ЕСУМ Т. III – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 3. : Кора – М / укл. : Р. В. Болдирев та ін., 1989. – 552 с.
- ЕСУМ Т. V – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – (Словники України). – Т. 5. : Р – Т / уклад. Р. В. Болдирев та ін., 2006. – 704 с.

Желеховский Т. I – Желеховский С. Малорусско-німецкий словарь. Т. I (А – О) / С. Желеховский. – Львів : Друкарня Тов. ім. Шевченка, 1886. – 590 [I – VIII] с.

Желеховский Т. II – Желеховский С. Малорусско-німецкий словарь. Т. II (П – Я) / С. Желеховский, С. Недільський. – Львів : Друкарня Тов. ім. Шевченка, 1886. – 591 – 1118 с.

Журковський – Журковський В. Російсько-український транспортний словник / В. Журковський. – Харків : Південна округа шляхів, 1926. – 96 с.

Левченко – Левченко М. М. Замѣтка о русинской терминологии / М. М. Левченко // Основа. – 1861. – Кн. 7. – С. 183–185.

Московсько-український термінологічний словник – Московсько-український термінологічний словник. Додаток Ч. № 1 до першого числа Термінологічного Збірника Міністерства Шляхів. – К. : Друкарня Міністерства Шляхів, 1918. – 24 с.

Уманець Т. II – Уманець М. Словарь російсько-український. Т. II (К – П) / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1894. – 290 с.

Уманець Т. III – Уманець М. Словарь російсько-український. Т. III (П – С) / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1896. – 292 с.

Уманець Т. IV – Уманець М. Словарь російсько-український. Т. IV (С – Я) / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1898. – 242 с.

Шелудько – Практичний словник виробничої термінології / [упоряд. Шелудько І. М.]. – К. : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. – 122 с. – (Відтворення видання 1931 року. Вих. дані ориг. : Харків : Державне вид-во «Радянська школа», 1931).

Шелудько Т. X – Шелудько І. Словник технічної термінології (загальний). (Проект) / Матеріяли до української термінології та номенклатури. – Т. 10. ВУАН ІУНМ. Технічний Відділ / І. Шелудько, Т. Садовський. – К. : ДВУ, 1928. – 588 с.

В статье установлены временные границы формирования железнодорожной терминологии украинского языка; охарактеризованы особенности становления и развития украинской терминосистемы железнодорожной отрасли; определена степень терминографической обработки железнодорожной лексики в разные периоды ее развития.

Ключевые слова: термин, терминология, терминосистема железнодорожной отрасли, терминологический словарь.

In this paper temporal boundaries of the railway terminology formation of the Ukrainian language have been established; the peculiarities of becoming and development of the Ukrainian terminological system of railway industry have been characterized; the degree of terminographic processing of railway vocabulary in different periods of its development has been determined.

Key words: term, terminology, terminological system of railway industry, terminological dictionary.

УДК 811.161.2'373.7:070

Н.М. Калинюк

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано різні погляди мовознавців на визначення об'єкта фразеології, досліджено вживання фразеологічних одиниць в українській публіцистиці початку ХХІ століття.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, стійкі сполуки слів, фразеологічні неологізми.

Своєрідність української мови у тому, що вона має гнучкий характер, тому неспинний розвиток суспільства та різних галузей науки сприяє розвитку й української публіцистики. Мовна система оперативно реагує на усі зміни у суспільстві, її фразеологічний склад постійно змінюється, бо саме він є фрагментом концептуальної картини світу, у якій чітко відображаються риси національного менталітету.

Лексична й фразеологічна підсистеми української мови початку ХХІ століття зазнали активного впливу політичних, економічних, науково-технічних і культурних зсувів у житті українського соціуму, що позначилися на мові засобів масової інформації, які фіксують зміни у суспільних процесах, виступають дієвим каналом формування громадської думки, виховання мовних смаків тощо. Друковані ЗМІ першими реагують на зміни у мовній свідомості громадян й самі формують громадянську позицію соціуму. На їхніх сторінках функціонують безліч фразеологічних одиниць (ФО), які виконують образну, виразальну, експресивну та інші функції, привертають увагу до актуальних проблем змісту. Публіцистичний стиль обслуговує політико-ідеологічну сферу суспільного життя та здійснює ідеологічний вплив на адресата, формує суспільно-політичну свідомість у громадян. Питанням функціонування фразеологічних одиниць у мові в різних аспектах присвячені праці В.В. Виноградова, М.М. Шанського М.Т. Демського, А.О. Івченка, В.М. Мокієнка, В.Д. Ужченка, Л.Г. Авксентьева, М.А. Алексеєнка, М.Ф. Алефіренко, В.Л. Архангельського, Н.Д. Бабич, В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, А.М. Григораш, І.В. Дубинського, В.М. Дерibas, М.П. Коломійця, Ю.Ф. Прадіда, Л.Г. Скрипник, Т.В. Цимбалюк, В.А. Чабаненка та інших мовознавців. На початку ХХ століття усе більше посилюється інтерес науковців до актуальних проблем функціонування ФО у публіцистиці (Н.Г. Скиба, Н.О. Бойченко, Н.І. Кочукова, О.О. Калякіна, А.М. Найда, І.Ю. Сковронська, О.В. Шаповал, Л.М. Пашинська та ін.). Однак багатоплановість об'єкта дослідження фразеологічних одиниць зумовлює необхідність подальшого різноаспектного аналізу. Динамічні процеси в українській мові